

Innlæring av språkssystemer

Et barn starter vanligvis med vokalisering allerede etter 1 måned, og et halvt år senere behersker det flere og flere språklyder som hører til ens språksamfunn, enten det er et enspråklig eller tospråklig barn. Andre lyder som ikke tilhører språket eller språkene et barn hører rundt seg, faller bort. Etter hvert utvikler vokaliseringen seg til bablestavelser, med én konsonant og én vokal. Når barnet behersker noen språklyder så begynner det å herme etter sine foreldre og gjentar lydsekvenser og til en viss grad ord det allerede kjenner til. I tidlig språkutvikling er det dog ingen tydelig samtale, men det viser at barnet er i gang med å systematisere språklyder, og kjenner igjen morsmålets språklyder. Denne utviklingen innebærer også at barnet begynner å lære hvilke språklyder kan stå som første lyd i ord, hvordan de kan settes sammen og hvordan de kan anvendes. Etter hvert tilegner barnet seg språkets fonemsystem (lydsystem) i tillegg til uttale. Tospråklige barn lærer etter hvert å skille mellom språkene som en del av den fonologiske utvikling. (De Houwer 2021; Høigård 2019: 81–84.)

I flere språk er det vanlig at barnet forenkler språklyder og forkorter ord og lyder, og dette gjelder både enspråklige og tospråklige barn. For tospråklige barn kan disse fonologiske prosessene gjøre det vanskelig å vite hvilket språk spedbarnet bruker. (De Houwer 2021.) En vanlig metode for å forenkle uttale er å utelate språklyder, veksle en lyd med en annen, legge til lyder og endre på lydenes rekkefølge i et ord. “Slik kan ‘ieddne’ bli ‘ienne’, ‘bårråt’ bli ‘båjjåt’ og ‘páhper’ bli ‘pápej’.” (Baal 2020: 60). Allikevel, selv om barnet anvender slike forenklinger, så betyr ikke dette at barnet har feil språkutvikling. Barnet har heller et større behov for kommunikasjon og et behov for større ordforråd, noe som innebærer at uttalen ikke kommer helt på plass med én gang. Vanlige lyder som er krevende å uttale er for eksempel å differensiere plosivers stemthet, som eksempelvis forskjellen mellom /b/ og /p/. Plosiver kan også forveksles i barns språk, for eksempel kan inngangsllyden /d/ komme i stedet for /g/ i ordet girdde. Tremulanten /r/ er også en utfordrende lyd som barn vanligvis tilegner seg sent, og i dens sted høres ofte /l/ eller /j/, som for eksempel i det nordsamiske ordet riepan: /riepan/ → /jiepan/ (Pulk 2019: 39).

Et forskningsarbeid blant nordsamisktalende førstespråklige barns lydproduksjon viste at fireåringene hadde lært de fleste av konsonantene, foruten frikativene /θ, ð, s, ʃ/, <ɬ, ɖ, s, ʂ>, affrikatene /ts dz, dʒ/, <c z, ʒ>, nasalene /ŋ/, <nj>, tremulanten /r/, <r>, og den laterale approssimanten /l/, <lj>. I tillegg var også store deler av diftongene på plass, samt konsonantsamlingene som for eksempel /sk, sn, sp, st/ som første lyder i ord. Andre eksempel på konsonantsamlinger i midten av ord var /ræv, uj, urr, uss/. Konsonanter bestående av to segmenter var oftere tilegnet enn konsonantsamlinger på tre segmenter. Barna i denne forskningsartikkelen anvendte også forenklingsprosesser som assimilasjon hvor det kommer en annen lyd som erstatter, og det var ofte brukt for å unngå /r/. Også reduksjon av stammekonsonanter oppsto der det forekom tre

segmenter, slik som i det nordsamiske ordet skálžžut hvor /l/ faller ut: /skaaldžtjuht/→ /skaadžtjuht/. (Pulk 2019.) Eksempel fra lulesamisk kan være innlydskonsonantene /str/ i ordet «stráddu» forkortes /st/ eller bare /t/.

Etter hvert som barns ordforråd utvides og uttale utvikler seg, får også barnet en forståelse av ordforming og av strukturer i ord. Internasjonal forskning viser at det er betydelige forskjeller på akkurat til hvilket tidspunkt barnet lærer språkets bøyningssystem. Barn lærer ofte substantiver først, innen de tar i bruk verb og adjektiver. (Høigård 2019: 96). Språk som de samiske, med et komplekst bøyings- og avledningssystem, innebærer at barn lærer disse systemene raskere. En vesentlig forskjell fra norsk er de frekvente bøyingsendelsene i samiske språk, både verbbøyning etter personer hvor særskilt total (vi to, dere to, de to) skiller seg vesentlig fra norsk. Også substantivenes kasussystem er svært komplekst. Ordet hus, goahte på lulesamisk, kan for eksempel bøyes i ulike kasus. I tillegg til nominativ og genitiv, så bøyes det etter ulike kasus alt ettersom om det for eksempel er i huset (goaden), fra huset (goades), til huset (goahtáj) eller med huset (gådijn). Disse bøyningene får egne bøyingsendelser, og legg også merke til at det oppstår endringer i vokaler i både første og andre stavelse, og at stammekonsonantene endres. Det er viktig å kjenne til og ta hensyn til den grammatiske variasjonen mellom de samiske språkene. For eksempel har nord- og lulesamisk endelser og et gradendringssystem hvor stammekonsonanter i verb og substantiv endrer seg. Når det gjelder sørsamisk så er endelser, vokalendringer og lydendringer sentrale grammatiske konsepter som en må rette oppmerksomheten mot.

Forskning fra nordsamiske førstespråkliges språkinnlæring viser at barna først lærer seg leksemer, og i begynnelsen anvender bare en morfologisk form på leksemene de har lært. For eksempel kan et barn på nordsamisk anvende verbet addit bare i imperativformen atte. Etter hvert behøver barnet flere morfologiske former ettersom ordforrådet utvikler seg og det utvikler regler om ordbøyning. (Ijäs 2009: 54.) Eksempelvis bøyer barnet verb etter person og tall, etter de reglene barnet selv har lært seg. På dette stadiet av barnets bøyingsutvikling så er barnet klar over at ord (skal) bøyes, men barnet har jo endog ikke lært seg alle bøyingsreglene og barnet prøver sine regler i mange sammenhenger som ikke alltid blir korrekte. “Barnet kan eksempelvis si ‘ároja’ hvor en voksen ville sagt ‘árruha’. (...) Bøyningen som ikke ble helt rett viser at barnet skiller entall fra flertall”. (Baal 2020: 60). Et annet eksempel kan være når barnet anvender 3. persons bøyingsform når det skulle vært en 1. persons bøyingsform, som eksempelvis på nordsamisk: mun boahtá (Ijäs 2011). En kan også se tendenser av overforbruk av 3. person presens og infinitiv i tilegnelsen av sørsamisk som andrespråk (Fjellheim 2007). Barnet er i ferd med å utvikle en forståelse for språkets system og at ordet følger strukturer for bøyning, og slike feilaktige bøyninger er en helt naturlig del av barnets språklige utvikling. I nordsamiskspråklige barns språklige utvikling er substantivenes og verbenes hovedbøyingsformer på plass når barnet er om lag tre-fire år gammelt (Baal 2004; 2009; Ijäs 2009; 2011)

Barns første fraser er fraser bestående av ett eneste ord, selv om barnet legger et større innhold i frasen enn akkurat det ene ordet. Etter hvert setter barnet to og to ord sammen til en enhet og ord til setninger når det om lag to år gammelt (Baal 2020: 60). Barns språklige analyse innebærer at det anvender en stadig økende mengde ord i setningene, og lager regler for ordrekkefølge for seg selv, og kombinerer også tre ord og utvider slik sine språklige regler. Det er vanlig i både norsk og samisk at barnet utelater handlingsord og anvender bare leksikalske ord fordi disse er ord som barnet selv erfarer og knytter til et visst innhold (Høigård 2019: 98–102.). Mens et toårig barn anvender korte fraser med to ord, så anvender et fireårig barn lengre uttrykk med mer innhold. Barnet tilegner seg grunnleggende syntaktiske regler, selv om det enda ikke tilsvarer språket til en voksen. Et seksårig barn har enda lengre og mer presise uttrykk og flere syntaktiske regler på plass.

Les hele artikkelen *Barns samiske språk i barnehager og skolefritidsordning (SFO)* på lohkanguovddaš sin nettside:

https://lohkanguovddas.no/sites/default/files/page/attachments/barns_samiske_sprak_i_barnehager_og_skolefritidsordning_.pdf